

فصلنامه ادبیات و زبان‌های محلی ایران زمین

(نشریه علمی)

دوره جدید- سال پنجم- شماره سوم- پاییز ۱۳۹۸- شماره پيوسته ۲۵

جایگاه کار، تلاش و همّت در ضرب‌المثل‌های کردی و عربی

(ص ۷۱- ۹۰)

مسلم خزلی (نویسنده مسئول)^۱، آرمان محمدی رایگانی^۲، جهانگیر امیری^۳

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۹۵/۶/۵

تاریخ پذیرش: ۹۸/۶/۲۵

چکیده

ضرب‌المثل‌های کردی و عربی به عنوان یکی از فنون ادبی آینه‌ای تمام‌نما از فرهنگ ایرانی و عربی هستند که مؤلفه‌های فرهنگی، اجتماعی و رویدادهای تاریخی مردمان این دو فرهنگ را به نسل‌های بعدی انتقال داده‌اند و نقش بی‌همتایی را در حفظ اندیشه‌ها و رسوم نیاکان و پیشینیان ایفا کرده‌اند. کار، تلاش و همّت یکی از موضوعات مهمی است که در این ضرب‌المثل‌ها بازتاب یافته و دارای جایگاه ارزشمندی است. این جستار بر آن است با رویکردی تاریخی و با روش توصیفی-تحلیلی به مقایسه ضرب‌المثل‌های کردی و عربی در مورد کار، تلاش و همّت بپردازد و همسانی‌های موجود میان آنها را نشان دهد. بر اساس نتایج پژوهش، کار، تلاش و همّت در فرهنگ ایرانی-اسلامی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است و همیشه به عنوان عامل پویایی جامعه معرفی شده است. با دقت در این ضرب‌المثل‌ها می‌توان رد پای سخنان و اندیشه‌های حکیمان و بزرگان را نیز یافت. بنابراین، این ضرب‌المثل‌ها به عنوان پل ارتباطی میان نسل‌های جدید و قدیم، گزاره‌ها و مؤلفه‌های فرهنگی، اجتماعی و تاریخی را به نسل‌های جدید انتقال داده و به فرهنگ کارمداری تشویق می‌کنند.

کلمات کلیدی: ضرب‌المثل، فرهنگ کردی، فرهنگ عربی، کار، تلاش.

^۱ دانشجوی دکتری زبان و ادبیات عرب دانشگاه رازی کرمانشاه Email: moslem_khezeli@yahoo.com

^۲ دانشجوی دکتری زبان و ادبیات عرب دانشگاه رازی کرمانشاه Email: arman_mohamadi1@yahoo.com

^۳ دانشیار گروه زبان و ادبیات عرب دانشگاه رازی کرمانشاه Email: gaamiri686@gmail.com

۱. مقدمه

در تمام فرهنگ‌ها، تمدن‌ها و ادیان کار و تلاش از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. در اسلام نیز کار از ارزش والایی برخوردار است. در قرآن کریم آمده است: لَيْسَ لِلنَّاسِ إِلَّا مَا سَعَى (نجم/۳۹). همچنین با نگاهی به سیره عملی پیامبران ارزش کار و تلاش در زندگی آنها بیشتر مشخص می‌شود. از پیامبر حدیثی نقل است که داوود پیامبر جز از دسترنج خود نخورد (محمدی ری شهری، ۱۳۶۷: ج ۱۱: ۵۱۷۷). و سلیمان نبی نیز زینیل بافی می‌کرد و از راه آن روزی خود را کسب می‌کرد (همان: ج ۵: ۲۰۶۱). در فرهنگ ایران کهن نیز کار و تلاش بسیار مورد سفارش بوده است و حکیمان و بزرگان زیادی به ارزش آن اشاره کرده‌اند. ضرب‌المثل به عنوان یکی از گونه‌های ادبی نقش بسیار پر رنگ و تأثیر گذاری در معرفی جایگاه کار و تلاش و همت در فرهنگ‌ها و تمدن‌های مختلف داشته است و به خوبی دیدگاه مردمان پیشین را در مورد کار به نسل‌های بعدی انتقال داده است. زمخشری (۱۹۷۹: ۵۸۱) می‌گوید: مثل یعنی تشبیه چیزی به چیزی دیگر به گونه‌ای که مساوی و همسان هم شوند. راغب اصفهانی (۱۹۹۷: ۷۵۹) می‌گوید: مثل، سخن از چیزی است که همانند سخنی است که درباره چیز دیگر است و میان آنها مشابهت وجود دارد و هر کدام از آنها دیگری را بیان می‌کند و به تصویر می‌کشد. ضرب‌المثل‌های کردی و عربی نیز از این حیث مستثنی نیست و بسیاری از آداب و رسوم پیشینیان را حفظ و انتقال داده‌اند. پس، به نظر می‌رسد بررسی ارزش کار و تلاش در فرهنگ ایرانی و عربی یک امری ضروری و سودمند باشد که دریچه‌ای به سوی ناشناخته‌های مشترک و زبان کردی و عربی می‌گشاید.

۱-۱. بیان مسئله

با توجه به این که کار و تلاش، ارزش والایی در فرهنگ ایرانی-اسلامی دارد، این جستار بر آن است با رویکردی تاریخی و نگرشی تطبیقی به مقایسه جایگاه کار و تلاش و همت در ضرب‌المثل‌های کردی و عربی بپردازد و تشابهات دیدگاه مردمان این دو فرهنگ و زبان نشان داده شود و ریشه‌های تاریخی، فرهنگی، اجتماعی و ویژگی‌های شخصیتی مؤثر در شکل‌گیری چنین دیدگاه‌هایی را واکاوی کند. در این جستار تکیه ما بیشتر بر ضرب‌المثل‌های رایج در گویش کردی جنوبی یا (کرمانشاهی-ایلامی) است و برای ضرب‌المثل‌های عربی افزون بر امثال عامیانه از کتاب مجمع الامثال میدانی استفاده شده است. برای فهم آسان‌تر ضرب‌المثل‌های کردی به شکل فوتتیک لاتین نیز نوشته شده‌اند.

۱-۲. پیشینه پژوهش

در مورد تطبیق ضرب‌المثل‌های کردی و عربی، تاکنون دو مقاله به چاپ رسیده است.

۱- زبان کُردی و در هم تنیدگی آن با فرهنگ فارسی و عربی، بررسی تطبیقی برخی از ضرب‌المثل‌ها از سلیمی، علی و خزلی، مسلّم (۱۳۹۲). ۲- تأثیر کلام علی (ع) بر ضرب‌المثل‌های کردی (۱۳۹۳) از امیری، جهانگیر و خزلی، مسلّم. همچنین مقاله‌ای با عنوان «همت و کار مضاعف در شعر پروین اعتصامی (۱۳۸۹) وحید سبزیان پور، زهره باقری در مجله کتاب ماه ادبیات به چاپ رسیده است. با کاوش در کتب، مقالات و درگاه‌های اینترنتی این نتیجه به دست آمد که در مورد کار و تلاش و همت در ضرب‌المثل‌های کردی تا کنون پژوهش مستقلی صورت نگرفته است، هر چند که در پاره‌ای موارد به یک یا چند ضرب‌المثل در مورد کار اشاره‌ای شده است، ولی جداگانه به این مسئله اشاره‌ای نشده است. این موضوع در مورد ضرب‌المثل‌های عربی نیز مصداق دارد و این نخستین پژوهش جامع و مستقلی است که به بررسی تطبیقی کار، تلاش و همت در ضرب‌المثل‌های کردی و عربی پرداخته است.

۱-۳. اهمیت و ضرورت تحقیق

از آنجا که ضرب‌المثل‌ها یکی از مهمترین انواع ادبی است که فرهنگ و آداب و رسوم ملت‌ها را انتقال می‌دهد در این پژوهش برآنیم با کاوش در ضرب‌المثل‌های کردی و عربی ارزش و اهمیت کار، تلاش و همت را در دو فرهنگ ایرانی و عربی نشان دهیم و در چارچوب ادبیات تطبیقی اشتراکات فرهنگی میان دو زبان کردی و عربی در این زمینه را بیان کنیم.

۲. بحث

۲-۱. زبان کردی

خانلری معتقد است که زبان کردی دنبالهٔ زبان مادی است (ناتل خانلری، ۱۳۶۶: ۷۶). دار مستتر (۱۸۹۴) ایران‌شناس فرانسوی نیز براین باور بود که اوستا کتاب دینی زردشت در زمان مادها و به زبان مادی نوشته شده است و زبان کردی مشتق از زبان مادی است (کاتبی، ۱۳۶۹: ۱۳). «ناتل خانلری»، زبان کردی را به دو گویش اصلی کُرمانجی و گروه جنوبی تقسیم می‌نماید (ناتل خانلری، ۱۳۸۲: ۲۹۵). «رخزادی» گویش‌های زبان کردی را به چهار بخش تقسیم می‌کند: ۱- کُرمانجی شمالی ۲- کُرمانجی جنوبی (سورانی) ۳- کرمانشاهی- لری ۴- گورانی- زازایی (رخزادی، ۱۳۷۹: ۳۲).

۲-۲. گویش کردی جنوبی

گویش کردی جنوبی خود به دو بخش کرمانشاهی و ایلامی تقسیم می‌شود. گویش کردی کرمانشاهی به چند زیر گویش متعدد لکی، کلهری، گوران، گروسی، سنجابی، سنقری، صحنه‌ای و... تقسیم

می‌شود. از میان این شاخه‌ها تعداد گویش‌وران گویش لکی و کلهری بیشتر است. مرکز اصلی گویش لکی در کرمانشاه شهرستان هرسین است، گویش لکی از گویش‌های زبان کردی است که با گویش لری برخورد داشته است (رحیمی، ۱۳۷۹: ۱۲۷). گویش کلهری نیز در قسمت‌هایی از استان کرمانشاه (گیلانغرب و اسلام آباد) و ایوان غرب در ایلام و بخش‌هایی از خانقین، مندلی رایج است (محمدی، ۱۳۷۶: ۱۴۷). البته، در خود شهر کرمانشاه گویش کردی کرمانشاهی و لکی بیشتر رواج دارد. در استان ایلام نیز گویش‌های خزلی، ملکشاهی، شوهانی، میشخاسی، بیرهای یا بدرهای گویشوران بیشتری دارد و همچنین در شهرهای آبدانان و دهلران به گویش کردی که لهجه خاص خود را داشته سخن می‌گویند. البته، گویش لکی و همچنین گویش لری نیز در «دهلران» و «دره‌شهر» رواج دارد و در شهر ایلام نیز گویش ایلامی رواج دارد.

۲-۳. بررسی تطبیقی ضرب‌المثل‌های کردی و عربی

با چنین مقدمه‌ای وارد بحث اصلی شده و به بررسی تطبیقی ضرب‌المثل‌های کردی و عربی می‌پردازیم و وجوه تشابه میان آنها را در مورد کار، تلاش و همت بیان می‌کنیم و سخنان بزرگان و حکیمان پیشین را نیز در لا به لای این ضرب‌المثل‌ها می‌کاویم:

۱-۳-۲. دوراندیشی و تدبیر در کار

در ضرب‌المثل‌های کردی بر دوراندیشی و عقل‌مداری در کارها بسیار سفارش شده است:

- «دِیور بچو و درس بچو» (سهراب نژاد، ۱۳۹۲: ۱۱۳).
dur becho w deres becho

برگردان: مسیر رهاخت را دور انتخاب کن و از راه دور، ولی راه درست و مستقیم برو.

ضرب‌المثل‌های عربی نیز به دوراندیشی در کار و گام به گام جلو رفتن تأکید دارند:

- یَمْشِي رُويداً وَيَكُونُ أَوْلَى (میدانی، بی‌تا: ج ۲: ۴۲۱). کسی که کاری را با خرد انجام می‌دهد با آرامی راهش را می‌پیماید و اولین کسی می‌شود که به نتیجه می‌رسد.

ضرب‌المثل‌های کردی به انجام کارها با دور اندیشی و تترسیدن از نتیجه آن سفارش می‌کنند:

- «خەرد بووه‌سه‌و له خەم رەسه‌و» (رضایی و کریمی، ۱۳۸۵: ۳۷).
xared bowasaw la xam rasaw

۱. بوه‌سه‌و: ببند. ۲. خەم: غم.

برگردان: الاغت را خوب ببند و نگران (نتیجه کار) نباش و اندوه به خود راه مده.

جایگاه کار، تلاش و همت در ضرب المثل‌های... (ص ۷۱-۹۰)----- مسلم خزلی و همکاران ۷۵

در ضرب المثل‌های عربی نیز به آماده کرده مقدمات کار برای درست انجام دادن آن سفارش می‌کنند:
- **إِعْقِلْ وَ تَوَكَّلْ** (میدانی، بی‌تا: ج ۲: ۲۶). طناب مرکب را محکم ببند و به خدا توکل کن (کارت را درست انجام بده و از نتیجه آن ترس).

آن‌ها بر درست انجام دادن کارها و اطمینان به درستی آن نیز تأکید دارند:
- **إِحْفَظْ مَا فِي الْوِعَاءِ بِشَدِّ الْوِكَاءِ** (همان: ۲۰۷). آنچه در ظرف است را با محکم کردن در ظرف حفظ کن؛ یعنی به درستی کارت را انجام بده و به آن اطمینان داشته باش.

در ضرب المثل‌های کردی بر ضرورت احتیاط و تدبیر در امور تأکید شده است. در ضرب المثل زیر به اهمیت تدبیر در کارها اشاره شده است و این که انسان برای رسیدن به هدف، نامعقول رفتار نکند:
- «سهر نه چوو، کلارو فره‌س» (سهراب نژاد، ۱۳۹۲: ۱۲۴). sar nacho kelaw feras

برگردان: اگر سر به باد نرود، پول و دارایی زیاد است. (کلاه که مجاز و نشانه پول و مکتب است).
در ضرب المثل‌های عربی نیز به دوری از خطر کردن نامعقول سفارش شده است و دست یافتن به مقدار کم با دور اندیشی، بر رسیدن به تمام چیز مورد نظر برتری داده می‌شود:
- **سَوْءُ الْأَيْمْتَسَاكِ خَيْرٌ مِنْ حُسْنِ الصَّرْعَةِ** (میدانی، بی‌تا: ج ۱: ۳۴۲). رسیدن به مقدار کمی از چیز مطلوب با احتیاط بهتر از رسیدن به همه آن با بی احتیاطی و بی پروایی است.
در جای دیگر به قناعت و خرسندی به مال کم توصیه شده که با احتیاط و اجتناب از ریسک به دست می‌آید:

- **رَضِيْتُ مِنَ الْغَنِيمَةِ بِالْإِيَابِ** (همان: ۲۹۵). از غنیمت به بازگشت با سلامت خرسند شدم.
هر کسی باید بر اساس توانایی خود گام بردارد و اقدام به انجام کاری کند که می‌تواند از پس آن برآید:
- «مه‌لیوچگ وه مهن خوهی» (سهراب نژاد، ۱۳۹۲: ۱۵۹). malucheg wa mane xowai

۱. مه‌لیوچگ: گنجشک. ۲. مهن: من (سه کیلو) ظرفیت، توانایی.
برگردان: گنجشک نیز به اندازه توانایی خود کار انجام می‌دهد.
انسان کاری را که توان انجامش را دارد و در دسترسش است، باید انجام دهد:

- «هه‌ر به‌نی باریکتره بوره‌ی» (همان: ۱۷۶). har bane bareiktera boorai
۱. به‌ن: ریسمان. ۲. بوره‌ی: آن را ببر.
برگردان: هر نخی را که نازک‌تر است را ببر. یعنی آن کاری را که می‌توانی و در دسترس است، انجام بده.

۷۶ فصلنامه ادبیات و زبان‌های محلی ایران زمین، سال ۵، شماره ۳، شماره پیاپی ۲۵، پاییز ۱۳۹۸

ضرب‌المثل‌های عربی نیز بر این مسئله تأکید دارند که هر انسانی باید بر اساس ظرفیت و قدرت خود اقدام به انجام کاری کند:

- إِفْصِدْ بِذُرْعِكَ (میدانی، بی‌تا: ج ۲: ۹۲). کاری که در توانت است انجام بده.

پس کاری که نزدیک‌تر و در دسترس است را باید انجام داد، سپس گام به گام به جلو باید پیش رفت:

- أَدَّتِي حِمَارِيكَ فَازْجُرِّي (همان: ج ۱: ۲۶۴). برگردان: نزدیک‌ترین الاغت را تحریک کن و به جلو سوق بده.

۲-۳-۲. ارتباط مستقیم تلاش و نتیجه^۱

هر کسی تلاش بیشتری کند به نتیجه بهتری می‌رسد، پس دستاورد هر کسی فراخور تلاش و اراده اوست:

__ کشت له مشت (رضایی و کریمی، ۱۳۸۵: ۶۵). keshte la meshte

برگردان: پرباری محصول به خاطر بذر مرغوب آن است.

در جای دیگر آمده که شخص هر چه کمتر تلاش کند، به همان اندازه پاداش و نتیجه کار او هم کمتر خواهد شد:

- «مه‌شکه‌ی پر ده دوو، بژه‌نیه‌ی هه دووه و هه دوو» (سهراب‌نژاد، ۱۳۹۲: ۱۵۸).

mashkai per da doo, bejaneiai, ha dooa ha doo

۱. ده: حرف اضافه به معنای «از» که در گویش کردی ایلامی کاربرد دارد. ۲. دوو: دوغ. ۳. بژه‌نیه‌ی: آن را تکان دهی.

برگردان: مشک پر از دوغ هر چه آن را تکان بدهی، باز همان دوغ است. یعنی تلاش کم سود کمی را برای شخص به بار می‌آورد.

در ضرب‌المثل‌های عربی نیز به ارتباط میان تلاش و کسب روزی اشاره شده است. به همان میزان که تلاش کنی به همان اندازه نتیجه‌اش را خواهی دید:

- كَمَا تَزْرَعُ تَحْصُدُ (میدانی، بی‌تا: ج ۲: ۱۶۲). به همان اندازه که می‌کاری، درو می‌کنی و به دست می‌آوری.

انسان تنها با تلاش و اراده‌اش می‌تواند به سهم و بهره‌اش دست یابد و نوع نتیجه آن نیز وابسته به نوع تلاش اوست:

- إِنَّكَ لَا تَجْنِي مِنَ الشُّوكِ الْعَبَبِ (همان: ج ۱: ۵۲). همانا تو از خار، انگور نمی‌چینی.

۳-۲-۳. ارزش کار و فعالیت

در ضرب المثل‌های کردی، کار و فعالیت نشانه سودمندی است. پس شخص باید همیشه در جنب و جوش باشد و سود برساند. در ضرب المثل‌های کردی مرغ تخم گذار با کوچکی جسمش بر گاو غول پیکر تبدیلی که شخم نمی‌زند، برتری داده می‌شود:

- ((مامر خاکەر له گای جفت مه کهر بیتره)) (رضایی و کریمی، ۱۳۸۵: ۸۹).

mamer xa kar la gai jeft maker beitera

۱. مامر: مرغ. ۲. خاکەر: تخم گذار. ۳. گا: گاو.

برگردان: مرغ تخم گذار، بسیار بهتر از گاو است که شخم نمی‌زند.

در ضرب المثل‌های عربی نیز تحرک و فعال بودن ستوده شده و بدان سفارش شده است. بنابراین، هر کسی باید سودمند باشد و از نشستن و تبدیلی دوری جوید، همان‌طور که سگ فعال از شیر نشسته بهتر است:

- كَلْبٌ عَسَّ حَيَّرَ مِنْ أُسَدٍ رُبِضٍ (میدانی، بی‌تا: ج ۲: ۱۴۵).

برگردان: سگی که پاسبانی کند بهتر از شیری است که به دو زانو نشسته است.

۴-۳-۲. از تو حرکت از خدا برکت^۲

در ضرب المثل‌های کردی، فعالیت و تحرک انسان دارای جایگاه والایی است؛ چرا که خداوند متعال به شخصی خیر و برکت ارزانی می‌دارد که پیوسته در تکاپو باشد و از تبدیلی و بی‌تحرکی دوری گزیند:

- ((خه‌یر ها گه‌ردینه‌و)) (جمالی، ۱۳۸۹: ۶۱).

xair ha gardinaw

۱. ها: حرف اضافه به معنای «در»، ۲. گه‌ردین: گشتن.

برگردان: برکت انسان در گشتن و فعالیت اوست.

کسی که در تبدیلی و خواب به سر می‌برد در عالم رؤیا و خواب سیر می‌کند و شخص کوشا به روزی دست می‌یابد:

- ((خه‌فتی خه‌و دوینی، گه‌ردیده‌ووزی)) (سهراب نژاد، ۱۳۹۲: ۹۶).

xaftai Xaw duinei, gardida rozei

۱. خه‌و: خواب. ۲. دوینی: می‌بیند. ۳. گه‌ردیده: فعال و پرتحرک.

برگردان: خیال پرداز در خواب و رویا سیر می‌کند و کوشا و پرنشاط به روزی دست می‌یابد.

در ضرب‌المثل‌های عربی نشاط و فعالیت عامل رسیدن به روزی است و در جاهای متعدد به ارزش آن اشاره شده است. پس باید کوشش کرد تا به خیر و برکت دست یافت:

- دَوْر تَلْکِی (الحنفی البغدادی، ۱۴۲۳: ۱۷۹). تلاش کن و نتیجه آن را ببین.

کسی که تلاش می‌کند به هدفش می‌رسد:

- اِتْعَب تَلْعَب (همان: ۲۱). خودت را خسته کن و تلاش کن و به نتیجه کارت برس.

کسی که اراده و همت خود را برای رسیدن به هدفش به کار گیرد بدان خواهد رسید:

- اِفْصِیْدِی تَصِیْدِی (میدانی، بی‌تا: ج: ۲: ۱۰۸). عزم‌ت را جزم کنی و تلاش کنی به آنچه می‌خواهی دست می‌یابی.

۵-۳-۲. خطر کردن برای رسیدن به هدف^۳

بر اساس ضرب‌المثل‌های کردی برای رسیدن به هدف، انسان باید گاهی خطر کند:

- «یا چوو سه‌ر یا تیه‌ی کلاو» (رضایی و کریمی، ۱۳۸۵: ۱۱۸).
ya cho sar ya teiy kelaw

۱. چوو: می‌رود. ۲. تیه‌ی: می‌آید.

برگردان: یا سرم به باد می‌رود یا اینکه کلاه (پول) یا تاج را به دست می‌آورم.

در جای دیگر آمده که بدون توجه به نتیجه کار باید وارد عمل شد و خطر کرد؛ یعنی گاهی برای رسیدن به هدف دل را به دریا زد و عواقب کار را پذیرفت:

- «ده که م که م کوشیه‌ی، ده فره فره» (سهراب نژاد، ۱۳۹۲: ۱۰۶).

da kam, kam kosheiai da ferrora

۱. کوشیه‌ی: کشته می‌شود.

برگردان: از کم، کم و از زیاد، زیاد کشته می‌شود؛ یعنی هر چه بادا باد.

ضرب‌المثل‌های عربی نیز بر خطر کردن و نترسیدن از عواقب کار تأکید دارند و توصیه می‌کنند که انسان باید برای رسیدن به هدف شجاعت داشته باشد و سختی‌ها را تحمل کند:

- اِلّی اِفْتِکِر اِفْتِکِر (الحنفی البغدادی، ۱۴۲۳: ۶۱). بدون فکر کردن به پیامدهای کار و ترس از آن اقدام کن،

در غیر این صورت فقیر بمان و از کسب چیز مورد نظرت دور بمان.

کسی که شانس به او روی نمی‌آورد و به اهدافش نمی‌رسد باید ریسک کند و برای رسیدن به آرمان خویش بعضی خطرات و سختی‌ها را به جان بخرد:

جایگاه کار، تلاش و همت در ضرب المثل‌های... (ص ۷۱-۹۰)----- مسلم خزلی و همکاران ۷۹

- رَكِبَ الصَّعَبَ مَنْ لَا دُلُولَ لَهُ (میدانی، بی‌تا: ج ۲: ۴۱۹). کسی که زمام امور برایش رام و آرام نمی‌شود، سوار بر مرکب سختی می‌شود.

انسان باید از ترس و ناامیدی دوری جوید و برای رسیدن به نتیجه کارش قدرت ریسک پذیری و جسارت انجام کار را داشته باشد:

- اِكْذِبِ النَّفْسَ إِذَا حَدَّتْهَا (همان: ۱۱۳۹). نفست را وقتی که از شکستت سخن می‌گوید، تکذیب کن و به حرف آن گوش مده، زیرا تو را نا امید می‌کند، پس بی‌ترس وارد عمل شو.

۶-۳-۲. عمل کردن نه ادعاداشتن^۴

در ضرب المثل‌های کردی به دوری از ادعای دروغین و مبالغه سفارش شده است و بر عمل به دور از بزرگ‌نمایی و دروغ تأکید شده است. پس شخص باید با واقع‌گرایی عمل کند:

- «وه هه‌لوا وتن دهم شرینه ونیه‌ود» (رضایی و کریمی، ۱۳۸۵: ۱۱۲).

wa halva weten dam sherinaw neiawd

برگردان: با حلوا گفتن دهان شیرین نمی‌شود.

شخص باید از حرف زدن بدون عمل پرهیز کند و شایستگی خود را در عمل نشان دهد و از ادعای دروغین و پوشالی پرهیز کند:

- «ئه‌ر کور خاسیگه وه‌ر خوه‌ی ده‌ه‌ ئاو دراری» (سهراب نژاد، ۱۳۹۲: ۵۶).

ar kore xasega ware xowai da aw derare

۱. کور: پسر. ۲. خاس: خوب، زرنگ. ۳. ئاو: آب. ۴. دراری: بیرون بیاورد.

برگردان: اگر زرنگ هست گلیم خودش را از آب بیرون بیاورد.

در ضرب المثل‌های عربی نیز بر پرهیز از اغراق تأکید شده است و شخص از ادعای دروغین بدون عمل برحذر داشته می‌شود:

- كَلَّ رَعْمٌ حَصْمٌ (میدانی، بی‌تا: ج ۲: ۱۹۷). همانا برای هر مدعی، رقیبی هست که با او رقابت کند، پس باید ادعای دروغ نکرد و باید عمل کرد.

در ضرب المثل‌های عربی زیادی لفظ بر کار و عمل ناپسند شمرده شده است. این رفتار باعث می‌شود که دیدگاه دیگران در مورد شخص مبالغه‌گر منفی شود و او را شخصی دروغگو و کم‌مایه بدانند:

- فَضْلُ الْقَوْلِ عَلَى الْفِعْلِ دَنَاءَةٌ (همان: ۷۸). برتری سخن بر عمل مایه‌پستی و کم‌مایگی است.

۷-۳-۲. عمل کردن نه خیال پردازی

ضرب‌المثل‌های کردی، خیال‌پردازی را زشت دانسته و انسان را به پرهیز از آن فرا می‌خواند. انسان باید بدون رؤیا پروری و اغراق کار کند و از تبلی پرهیزد، زیرا انسان با خیال پردازی به جایی نمی‌رسد: «ئه‌وله وه خیال وه خاون مال نمه‌یوو» (سهراب تژاد، ۱۳۹۲: ۶۲).

awla wa xeial wa xawen mal nemaio

۱. خاون: صاحب. ۲. مال: خانه. ۳. نمه‌یوو: نمی‌شود.

برگردان: ابله با خیال پردازی صاحب مال نمی‌شود.

در ضرب‌المثل‌های کردی به اشخاص تبیل و رویا پرور طعنه زده می‌شود و کار آن‌ها زشت شمرده می‌شود؛ زیرا زمانی که او در عالم خواب و رؤیا است و در آن به آرزوهای خیالیش می‌رسد شخص کوشا با پویایی و تلاش به اهداف خود می‌رسد:

- «تا گه‌یشته‌ل، گه‌یشته‌لی کرد، خه‌فتو مالی که‌ی» (همان: ۷۹).

ta gayshtal, gayshtali ker, xafto male kay

۱. گه‌یشته‌ل: فعال و پر تحرک. ۲. خه‌فتو: تبیل و خیال پرداز.

برگردان: تا شخص فعال به تلاش و کار پرداخت، خیال پرداز و تبیل در خواب خانه‌ای برای خود ساخت.

در ضرب‌المثل‌های عربی نیز خیال پردازی و رویا پروری نکوهش شده است؛ چرا که انسان را از عالم واقعیت دور می‌کند و مایهٔ بیهودگی و روحیهٔ تن پروری در او می‌شود:

- شَمَّرْ ثُرْوَانٌ وَ صَاوِ هُكَّعَةٌ (میدانی، بی‌تا: ج: ۱: ۳۷۰).

۱. شمر: تلاش و جدیت به خرج داد. ۲. ثروان: ثروتمند. ۳. صاو: یابس: خشک، مستمند. ۴. الهکعة: نادان تبیل.

برگردان: ثروتمند به تلاش و کوشش پرداخت و نادان تبیل در عالم رویا با او به مسابقه پرداخت و چشم و هم چشمی کرد.

۸-۳-۲. همکاری و مشارکت در کار

در ضرب‌المثل‌های کردی بر ضرورت همکاری در کار تأکید فراوانی شده است؛ چرا که برای دستیابی به هدف باید با دیگران مشارکت کرد:

- «د دل بوینه‌یه‌کی، کیو وه پی بکه‌ن» (رضایی و کریمی، ۱۳۸۵: ۴۶).

de del buina ya kei, kui wa pei bekan

۱. بوین: شدند. ۲. کوی: کوه. ۳. وه پی: با

برگردان: اگر دو نفر با هم راضی باشند می‌توانند با آن کوهی را بکنند.

در ضرب المثل‌های عربی نیز به مشارکت در کار سفارش شده است، زیرا شخص نمی‌تواند به تنهایی از عهده انجام تمامی کارها برآید، پس باید با همکاری دیگران کارها را پیش برد:

- *الْيَدُ الْوَاحِدَةُ لَا تُصَفِّقُ* (الحنفی البغدادی، ۱۴۲۳: ۸۰). یک دست صدا ندارد.

پس شخص برای اینکه کارهایش را بهتر انجام دهد و امورش را سر و سامان دهد نیاز به یاری دیگران دارد، زیرا اگر کسی بخواهد به تنهایی کارهایش را انجام دهد با شکست روبرو خواهد شد:

- *هَلْ يَنْهَضُ الْبَازِي بِغَيْرِ جَنَاحٍ*? (میدانی، بی‌تا: ج ۲: ۴۰۴). آیا باز بدون دو بالش پرواز می‌کند؛ یعنی هر کسی برای انجام کارهایش نیازمند دیگران است.

۹-۳-۲. نکوهش بیکاری

در ضرب المثل‌های کردی بیکاری نکوهش می‌شود و یک خصیصه زشت شمرده می‌شود، به گونه‌ای که ممکن است شخص بخاطر بیکاری به بدن خود آسیب برساند:

- «دهس و ده‌م بیکار، بریوه و بزئانگ خوه‌ی که‌نیده‌و» (رضایی و کریمی، ۱۳۸۵: ۴۶).

das w dam beikar, beriva w bejange xowai kaneidaw

۱. بریوه: ابرو. ۲. بزئانگ: مژه.

برگردان: دست و دهان انسان بیکار بخاطر بیکاری ابرو و مژه خود را می‌کند.

شخص با بیکاری و نشستن به چیزی دست نمی‌یابد، پس باید از تنبلی و تن پروری دوری جوید و با پویایی تلاش کند و روحیه کار و فعالیت را در خود تقویت کند:

- «شایر وه نیشتن مالی ویرانه» (سهراب نژاد، ۱۳۹۲: ۱۲۸).

shayer wa neishten malei weirana

۱. شایر: شاعر. ۲. وه: حرف اضافه به معنای «با». ۳. نیشتن: نشستن.

برگردان: شاعر با نشستن خانه‌اش ویران است. یعنی انسان باید برای امرار معاش فعالیت داشته باشد.

در ضرب المثل‌های کردی شخص بیکار و بی‌پیشه به مترسک سر جالیز تشبیه شده است که هیچ خاصیتی ندارد. پس در فرهنگ کردی بیکاری یک خصیصه بسیار زشت شمرده می‌شود:

- «مهنه‌یگه داوله سه‌ر مه‌ره‌زه» (همان: ۱۶۱).

manaiga dawele sare maraza

۱. مهنه‌یگه: ادات تشبیه به معنای همچون، مانند. ۲. داول: مترسک. مه‌ره‌زه: شالیزار.

برگردان: شبیه مترسک کنار شالیزار است؛ یعنی شخص بی‌خاصیت و بیکاری است.

ضرب‌المثل‌های عربی نیز بیکاری را زشت و پیامدهای آن را زیان بار می‌دانند و به دوری از آن سفارش می‌کنند، چرا که زندگی انسان با کار سامان می‌یابد، پس بیکاری مورد تحسین کسی نیست:

- بِغَيْرِ اللّٰهُو تَزْتِيْقُ الْفُتُوْقُ (میدانی، بی‌تا: ج: ۱۰۵). با جدیت و به غیر لهُو و لعب امور سامان می‌یابد.

در ضرب‌المثل‌های عربی شخص ناتوان و تن پروری که کار نکند و فعالیت نداشته باشد نکوهش می‌شود و این خصیصه اخلاقی او زشت شمرده می‌شود:

- بَتَانُ كَفَّ لَيْسَ فِيْهَا سَاعِدٌ (همان: ۱۰۸). سر انگشتان دستی که هیچ توانی در آن‌ها نیست. منظور شخص بیکاری است که هیچ اراده‌ای ندارد.

۱۰-۳-۲. نکوهش تنبلی و پرخوری^۵

در ضرب‌المثل‌های کردی نکوهش تنبلی و سستی و بیکاری بازتاب وسیعی داشته است و انسان از آن بر حذر داشته شده است. شخص تنبل، تن پروری‌اش باعث می‌شود هیچ کار مثبتی انجام ندهد:

- «وتنه ته مه‌ل کاسه مه‌نه‌گه بار، وت کلاوگه‌ی خوه‌م» (رضایی و کریمی، ۱۳۸۵: ۱۰۸).

wetena tamal kasa manga bar, wet kelawagay xowam

برگردان: به تنبل گفتند کاسه پیمانه را بیاور، گفت: کلاهم به جای کاسه پیمانه هست.

شخص تنبل توان بلندشدن ندارد و کار کم انجام می‌دهد و در عوض بسیار می‌خورد. این افراد خاصیت و اثرگذاری ندارند و مردم با دید مثبت به آن‌ها نمی‌نگرند:

- «چوو بخه‌یه‌و ژیری هیز نیه‌گری» (سهراب نژاد، ۱۳۹۲: ۸۹).

cho bexaiaw jeire heiz neiagrey

۱. بخه‌ی: بیندازی.

برگردان: اگر چوب زیر آن (تنبلی) بیاندازی از جایش بلند نمی‌شود.

بعضی افراد غذای بسیار می‌خورند ولی کار بسیار کمی انجام می‌دهند. چنین افرادی در فرهنگ کردی بسیار منفور هستند و وجهه مناسبی در جامعه ندارند:

- «نازکی کار و کولفتی نان» (همان: ۱۶۴).

nazekei kar w koloftey nan

برگردان: کم کاری و پرخوری.

در ضرب‌المثل‌های عربی نیز بر دوری از تنبلی تأکید شده است و تنبلی یک خصیصه زشت معرفی شده است. تنبلی و ناتوانی باعث فقر و تهیدستی شخص می‌شود، چون که شخص تن‌پرور برای برآورده کردن معاش خود تلاش نمی‌کند، پس نیازمند دیگران می‌شود:

جایگاه کار، تلاش و همت در ضرب‌المثل‌های... (ص ۷۱-۹۰)----- مسلم خزلی و همکاران ۸۳

مِنَ الْعَجْزِ وَالْتَوَانِي تَنْبَجَتِ الْفَاقَةُ (میدانی، بی‌تا: ج: ۲: ۳۱۳). برگردان: از تبلی و سستی و ناتوانی، فقر به وجود می‌آید.

۱۱-۳-۲. عزم و اراده برای کار

در ضرب‌المثل‌های کردی، همت و اراده، جایگاه ویژه‌ای دارد و عامل موفقیت شخص به حساب می‌آید. کشاورزی که کمر همت را نبندد نمی‌تواند محصولش را درو کند و ناامید و شکست خورده می‌شود، پس باید عزمش را جزم کند:

- «وه‌زیر تا پیشت نه‌وه‌سی دره و نیه‌که‌ی» (رضایی و کریمی، ۱۳۸۵: ۱۰۸).

warzeir ta peisht nawase deraw neiakay

۱. وه‌زیر: دروگر. ۲. نه‌وه‌سی: نبندد. ۳. دره‌و: نیه‌که‌ی: درو نمی‌کند.

برگردان: کسی که درو می‌کند، تا شال کمرش را محکم نبندد نمی‌تواند درو بکند.

در ضرب‌المثل‌های کردی، پوشیدن کفش نشانه عزم و اراده زیاد برای کار است. بنابراین، جنب و جوش و فعال بودن، مقدمه عزم و اراده و اساس انجام کارهاست:

kelash hal keishiay

- «کلاش هه‌ل کیشیای» (همان: ۷۰).

برگردان: کسی که همیشه گیوه‌هایش (نوعی کفش کردی) پوشیده است.

اگر شخص، اراده و همت قوی داشته باشد کار سخت برایش آسان می‌شود، پس باید با اراده محکم ادامه دهد و ناامید نشود و روحیه خود را برای ادامه کار حفظ کند:

- «سفت بگری سس دیای، سس بگری هیوچ نیای» (سهراب نژاد، ۱۳۹۲: ۱۲۷).

seft begeray ses deiay, ses begeray huich neiy

برگردان: کار را اگر محکم بگیری سست می‌شود، سست بگیری چیزی به دست نمی‌آوری.

در ضرب‌المثل‌های عربی نیز به نقش عزم و اراده در زندگی انسان اشاره شده است و عزم و اراده به عنوان شرط اول دست یابی به هدف و اتمام کار به نحو احسن معرفی شده است:

- سَدَّ لَهُ حَزِيمَةً (میدانی، بی‌تا: ج: ۱: ۳۶۱). سینه‌اش را برای آن (کار) محکم بست.

شخص با عزم و اراده باید تا پایان کار با قدرت به کارش ادامه دهد و بی‌وقفه تلاش کند و خسته و دل‌تنگ نشود، زیرا ناامیدی و اساس شکست باعث نابودی شخص می‌شود و عواقب سنگینی را برای او به ارمغان می‌آورد که تا آخر عمر او همراه هستند:

- إِيَّاكَ وَالسَّامَةَ فِي طَلَبِ الْأُمُورِ فَتَقْذِفَكَ الرَّجَالُ خَلْفَ أَعْقَابِهَا (همان: ۷۴). از خستگی در کارها

پرهیز کن که مردان تو را پشت عواقبش پرتاب می‌کنند.

۸۴ فصلنامه ادبیات و زبان‌های محلی ایران زمین، سال ۵، شماره ۳، شماره پیاپی ۲۵، پاییز ۱۳۹۸

در ضرب‌المثل‌های عربی بالا زدن آستین لباس نشانه عزم و اراده شخص برای انجام کار است، پس گفته می‌شود که آستین لباس یا حاشیه شلوارت را بالا بزن:

- شَمَّرَ ذَيْلًا وَادَّرَعَ لَيْلًا (همان: ۳۶۲). حاشیه لباس را بالا بزن و شب را زرهی برای انجام کارت قرار ده (در شب کار کن).

در جای دیگر نیز شخص به آمادگی برای تلاش و فعالیت تشویق می‌شود و نشانه آن بالا زدن لباس است:

- شَمَّرَ وَأَتَرَزُّ وَالْبَسُّ جِلْدَ التَّمْرِ (همان: ۳۶۲). لباس را بالا بزن و آماده شو و بند شلوارت را محکم کن و لباس پلنگ بپوش.

۱۲-۳-۲. کار و همت

کار مداوم و همت بسیار، یکی از واژگان کلیدی در ضرب‌المثل‌های کردی است. شخص باید از تلاش نایستد و شبانه روز به فعالیت بپردازد و نتیجه آن را ببیند، چرا که زمان بسیار با ارزش است و باید از آن استفاده کرد:

- ((ئاو و سى ت مهوسیه)) (سهراب نژاد، ۱۳۹۲: ۵۲).
aw wese, te mawseia

۱. وسى: مى‌ايستد. ۲. مهوسیه: تو نايست.

برگردان: آب می‌ایستد، ولی تو از حرکت و فعالیت نایست.

شخص برای این که از زمان خود استفاده کامل را ببرد، از زمان استراحت خود در شب می‌کاهد و آن را به زمان روز که وقت تلاش و فعالیت است اضافه می‌کند:

- ((ده شهو دهیمه و ده مه رووژ)) (سهراب نژاد، ۱۳۹۲: ۱۰۶).
da shaw daimaw dame roj

برگردان: برای تلاش و فعالیت از شب می‌بریم و به روز می‌دوزیم.

اگر کاری نیست که اکنون شرایطش فراهم شود، پس شخص کار دیگری را انجام می‌دهد تا بیکار نماند و زمانش بیهوده از دست نرود:

- ((ته‌شى نیه بره‌سم، خو و ته‌ون که م)) (رضایی و کریمی، ۱۳۸۵: ۲۳).

tashei neya brasem, xo tawan kam

۱. ته‌شى: دوک نخ رسی. چوب باریک ساخته شده از چوب که با آن پشم تبدیل به نخ می‌شود.

۲. ته‌ون: گلیم.

برگردان: دوک نیست که نخ بریسم، پس گلیم می‌بافم.

جایگاه کار، تلاش و همت در ضرب‌المثل‌های... (ص ۷۱-۹۰)----- مسلم خزلی و همکاران ۸۵

در ضرب‌المثل‌های عربی نیز بر تلاش مداوم انسان تأکید زیادی شده، چرا که موفقیت انسان در گرو کوشش پیوسته اوست، پس برای پیشرفت باید بسیار تلاش کرد:

- **أَوْلَى الْأُمُورِ بِالنَّجَاحِ الْمُواظَبَةُ وَالْإِلْحَاحُ** (میدانی، بی‌تا: ج: ۲: ۳۸۴). مهم‌ترین کارها برای رسیدن به موفقیت، تلاش مداوم و پافشاری در کار است.

انسان برای دستیابی به اهدافش باید پیوسته در حال کوشش و فعالیت باشد و از جنب و جوش باز نایستد:

- **إِنَّهُ لِحَثِيئُ التَّوَالِي** (همان: ج: ۱: ۲۳). انسان باید پیوسته کار و تلاش کند.

۱۳-۳-۲. نکوهش سستی عزم و اراده

در ضرب‌المثل‌های کردی در یک تمثیل زیبا بلند همتی به باز و اراده ضعیف به (کورکورک) پرنده کوچک و ضعیف تشبیه شده است. برخی افراد هستند که در آغاز اراده قوی دارند، ولی استقامت نکرده و در میانه راه کار را رها می‌کنند:

- («چپو باز هیز گری، چپو کوور کووره ک نیشیده و») (رضایی و کریمی، ۱۳۸۵: ۲۹).

choi baz heiz gere, choi korkorak neishidaw

برگردان: همچون باز بلند می‌شود، ولی مانند کورکورک (نوعی پرنده شکاری کوچک) می‌نشیند.

در ضرب‌المثل‌های عربی نیز ضعف اراده و همت، زشت شمرده می‌شود. کسی که تصمیم بزرگی می‌گیرد و عزم و اراده بسیاری دارد، ولی در ادامه راه ناامید گشته و اراده‌اش رو به سستی می‌نهد:

- **يُمَسِي عَلَى حَرٍّ وَيُصْبِحُ عَلَى بَارِدٍ** (میدانی، بی‌تا: ج: ۲: ۴۲۶). شبش را با حرارت و اشتیاق و انرژی می‌گذراند و صبحش با سردی و بی‌همتی آغاز می‌کند. این ضرب‌المثل در مورد کسی که است که در آغاز عزم قوی دارد، ولی در پایان همتش به سردی و خاموشی می‌گراید.

۱۴-۳-۲. زیر بار منت دیگران نرفتن

ضرب‌المثل‌های کردی تأکید می‌کنند شخص منت دیگران را نکشد و به خویشتن داری روی آورد و روی پای خود بایستد. پس شایسته است که انسان از اشخاص کم مایه طلب بخشش نکند، چرا که بخشش آن‌ها خالی از منت و کنایه نیست:

- **دوو وهاران تانه‌ی رووژگاران** (سهراب نژاد، ۱۳۹۲: ۱۱۲).
du waharan, tanai rojegran

برگردان: دوغ بهاران و طعنه روزگاران.

ضرب‌المثل‌های عربی نیز شخص را به خویشتن داری و اعتماد به خود دعوت می‌کنند و آن را به آزادگی و دوری از منت نهادن دیگران فرا می‌خوانند:

- قَدْ نَهَيْتَكَ عَنْ شَرْبَةِ الْوَشَلِ (میدانی، بی‌تا: ج ۲: ۱۰۲). تو را از نوشیدن یک قطره آب دیگران نهی کرده‌ام و باز داشته‌ام.

پس انسان باید بر قوت خود اتکا کند و از مال دیگران که خالی از منت نیست دوری گزیند، بنابراین شخص باید به کمک دیگران که عاری از پستی و خفت نیست چشم ندوزد:

- لَا تَأْكُلْ خُبْزَكَ عَلَى مَائِدَةِ غَيْرِكَ (همان: ۲۵۷). نانت را بر روی سفره دیگران نخور.

۱۵-۳-۲. تحمل سختی برای رسیدن به هدف

در ضرب‌المثل‌های کردی بر ضرورت استقامت و پایداری در راه رسیدن به هدف و نتیجه بسیار تأکید شده است؛ زیرا رسیدن به هدف فرایندی طولانی و سخت است که شخص باید در این مسیر برای رسیدن به نتیجه سختی‌های آن را تحمل کند:

- «تا گوور بوده گا، دهنی خاونی ئاو بوو» (رضایی و کریمی، ۱۳۸۵: ۲۲).

ta gor boda ga, danei xawene aw boo

۱. گوور: گوساله. ۲. بوده: بشود. ۳. خاون: ۲ صاحب.

برگردان: تا گوساله تبدیل به گاو شود، دنده‌های صاحبش آب می‌شود.

انسان باید در راه رسیدن به هدفش تمام سختی‌ها را تحمل کند و زحمت زیادی بکشد، زیرا رسیدن به نعمت و آسایش در گروه شکیبایی در برابر دشواری‌هاست:

- «پیا تانه کیشی زه حمهت ناینی نئمته» (جمالی، ۱۳۸۹: ۶۱).

۱. پیا: مرد. ۲. نائینی: نمی‌بیند.

برگردان: مرد تا زحمت نکشد به نعمت نمی‌رسد.

«هه ره که سی ماسی گری، بایه ده نام ئاو سهرد بنیشی» (همان: ۱۸۰).

har kase masei gere, bayad da name aw sard beneishe

برگردان: کسی که می‌خواهد ماهی بگیرد باید در آب سرد بنشیند.

در ضرب‌المثل‌های عربی بر تحمل سختی‌ها بسیار سفارش شده است، زیرا به اندازه پایداری انسان در برابر موانع و مشکلات به او پاداش می‌دهند:

- الأَجْرُ عَلَى كَدِّ الْمَشَقَّةِ (الحنفی البغدادی، ۲۳:۱۴۲۳). پاداش انسان به اندازه تلاش او تحمل سختی‌هاست.

برای رسیدن به هدف باید سخت کار کرد و دشواری‌ها را تحمل کرد و با اراده قوی مقاومت کرد:

- لَقِيتُ مِنْهُ عَرَقَ الْجَبِينِ (میدانی، بی‌تا: ج: ۲: ۱۹۰). به خاطر آن کار، عرق بر پیشانیم افتاد.
انسان برای رسیدن به جایگاه والا و آرمان‌های بزرگ با سختی‌ها آزمایش شود و مشکلات را پشت سر بگذارد:

- عِنْدَ الْأَمْتِحَانِ يُكْرَمُ الْمَرْءُ أَوْ يُهَانُ (همان: ۳۷)^{۲۰}. همانا به هنگام آزمایش است که انسان به بزرگی و عزت می‌رسد یا خوار و بی‌ارزش می‌گردد.

۳. نتیجه‌گیری

در ضرب‌المثل‌های کردی و عربی کار، تلاش و همت فراوان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است و به آن بسیار سفارش شده است و به عنوان عامل نشاط و سرزندگی جامعه معرفی شده است. این ضرب‌المثل‌ها یا به صورت مستقیم و یا به شکل کنایی و در قالب تمثیل، ارزش کار را نشان داده‌اند و آن را به مخاطب القا کرده‌اند. این ضرب‌المثل‌ها نقش کار را در زندگی انسان‌های روزگارهای پیشین نشان داده و عادات و رسوم آن‌ها را در این راستا حفظ کرده‌اند و نسل‌های جدید را به آن تشویق کرده‌اند. بنابراین، این ضرب‌المثل‌ها فرهنگ جامعی از واژگان و عباراتی است که در روزگار کهن در مورد کار، تلاش و همت بکار برده شده است، پس یکی دیگر از کاربردهای این ضرب‌المثل‌ها حفظ واژگان اصیل است. همچنین آثاری از اندیشه‌ها و سخنان حکیمان و بزرگان این دو فرهنگ در این ضرب‌المثل‌ها هویداست و این نیز ویژگی تاریخی این ضرب‌المثل‌هاست که آن را به عنوان یک منبع معتبر و مستند قرار می‌دهد که با آن ساختار فرهنگی، اجتماعی یک زبان به فرهنگها و زبانهای دیگر معرفی می‌شود.

پی‌نوشت‌ها

۱- در گویش کردی سورانی نیز به ارتباط میان تلاش انسان و نتیجه‌اش اشاره شده است: «هەر چی بچینی

ئەوێ دە درو و یه وه» (رش احمدی و شاهرودی، ۱۳۸۶: ۲۲۲).

برگردان: هر چه بکاری همان را درو خواهی کرد. har che becheni away da deraweyawa

۲- در فرهنگ ایران باستان نیز اشاراتی زیادی به این مسئله شده که روزی و برکت در گرو کار و تحرک است. جاحظ در کتاب المحاسن و الاضداد جمله فارسی «هر که رود چرد و هر که خسبد خواب بیند» را از توقعات انوشروان دانسته و معادل آن را به شکل «مَنْ سَعَى رَعَى وَمَنْ لَزِمَ الْمَنَامَ رَأَى الْأَحْلَامَ» نقل کرده است (جاحظ، ۱۴۲۳: ۱۵۵). از پندهای مکتوب بر عصای ساسان است: مَنِ جَالَ نَالَ (حریری، ۱۳۸۹: ۴۰۷). هر کس حرکت کند و در تلاش باشد به روزی می‌رسد. که در واقع که از لحاظ لفظ و معنا به آنچه در ضرب‌المثل کردی آمده است شباهت دارد. البته، در منابع عربی عبارت «الْحَرَكََةُ بَرَكَةٌ» را از پندهای مکتوب بر عصای ساسان دانسته‌اند (نک: زمخشری، ۱۴۱۲: ج ۳: ۳۹۹). بنابراین، این مسئله نشان‌دهنده اثرپذیری دو فرهنگ ایرانی و عربی از هم است.

۳- علی (ع) خطرکردن در کار را عامل رسیدن به هدف و مال و ثروت دانسته‌اند. این سخن ایشان از لحاظ لفظ و معنا با ضرب‌المثل عربی در این زمینه مشابهت دارد: زُكُوبُ الْأَهْوَالِ يَكْسِبُ الْأَمْوَالَ (شیخ الاسلام، ۱۳۷۴: ج ۲: ۱۲۶۳). سوار شدن بر مرکب ترس‌ها و مخاطره جویی، مال‌ها را برای انسان کسب می‌کند.

۴- ابن‌مقفع نیز در مورد زشتی ادعای بدون عمل می‌گوید. این سخن ابن‌مقفع بسیار شبیه ضرب‌المثل عربی است که در این زمینه ذکر شده است: فَضْلُ الْقَوْلِ عَلَى الْفِعْلِ عَازٌّ وَ هُجْنَةٌ (ابن‌مقفع، ۱۴۰۷: ۱۰۳). فزونی سخن بر کردار عیب و ننگ است.

۵- انوشروان نیز نتیجه تبلی و ناتوانی را فقر و مستمندی می‌داند. این سخن انوشروان از لحاظ لفظ و معنا بسیار شبیه ضرب‌المثل عربی است که در این زمینه آمده است: تَمَرَةُ التَّوَانِي الْفَاقَةُ وَالصَّرُّ (ابن‌مسکویه، بی‌تا: ۵۴). نتیجه تبلی، فقر و ضرر است.

منابع

کتاب‌ها

- قرآن کریم

- ابن‌مسکویه، علی بن محمد (بدون‌التاریخ)، الحکمة الخالدة، تحقیق عبدالرحمان بدوی، بیروت، دار الأندلس.

- ابن‌مقفع، عبدالله (۱۴۰۷)، الأدب الصغیر و الأدب الکبیر، بیروت، دار بیروت للطباعة و النشر.

- الجاحظ، عمرو بن بحر (۱۴۲۳)، المحاسن و الاضداد، بیروت، دار و مکتبة الهلال.

- جمالپور، کامبیز (۱۳۸۹)، پیامی پیشینیان، ضرب‌المثل‌های کردی کرمانشاهی، چاپ دوم، تهران، مؤسسه فرهنگی، هنری کوثر.

- الحریری، أبو محمد قاسم بن علی بن محمد بن عثمان (۱۳۸۹)، مقامات الحریری، دار بیروت للطباعة و النشر.
- الحنفی البغدادی، جلال (۱۴۳۲)، الأمثال البغدادیة، تقدیم: محمد رضا الشیبی، الطبعة الأولى، بیروت، الدار العربیة للموسوعات.
- الراغب الاصبهانی، ابو القاسم حسین بن محمد (۱۹۹۷)، مفردات ألفاظ القرآن، تحقیق: عدنان دادودی، الطبعة الثانية، دمشق، دار القلم.
- رحیمی، کیومرث (۱۳۷۹)، هرسین در گستره‌ی تاریخ، چاپ اول، مؤسسه فرهنگي، هنری کوثر.
- رخزادی، علی (۱۳۷۹)، آواشناسی و دستور زبان کردی، چاپ سوم، تهران، ترنند.
- رضایی کلهر، اکبر، کریمی، نورالله (۱۳۸۵)، واته‌ی پیشنان، یک‌هزار ضرب المثل کردی، ج ۱، چاپ اول، کرمانشاه، انتشارات کرمانشاه.
- الزمخشري، ابوالقاسم محمود بن عمر (۱۹۷۹)، أساس البلاغة، بیروت، دار صادر.
- الزمخشري، ابوالقاسم محمود بن عمر (۱۴۱۲)، ربیع الأبرار و نصوص الأخبار، ج ۵، تحقیق عبدالأمیر مهنا، بیروت، مؤسسة الأعلمی للمطبوعات.
- سهراب نژاد، علی محمد (۱۳۹۲)، ضرب المثل‌های ایلام، چاپ اول، ایلام، انتشارات زانا.
- شیخ الاسلام، سید حسین (۱۳۷۴)، ترجمه هداية العلم و غرر الحكم، ج ۲، چاپ اول، قم، انصاریان.
- کاتبی، حسینقلی (۱۳۶۹)، زبانهای باستانی آذربایجان، چاپ اول، تهران، پازنگ.
- محمدی، آیت الله (۱۳۷۶)، جغرافیای تاریخی ایوان غرب، چاپ اول، ناشران قم.
- محمدی ری شهری، محمد (۱۳۶۷)، میزان الحکمه، مکتب الاعلام الاسلامی.
- الميداني، أبو الفضل أحمد بن محمد بن إبراهيم (بدون التاريخ)، مجمع الامثال، ج ۲، المحقق: محمد محیی الدین عبد الحمید، بیروت، دار المعرفة.
- ناتل خانلری، پرویز (۱۳۸۲)، تاریخ زبان فارسی، ج ۱، ویرایش دوم، تهران، فرهنگ نشر نو.
- ناتل خانلری، پرویز (۱۳۶۶)، زبان شناسی و زبان فارسی، چاپ دوم، تهران، توس.

مجلات

- امیری، جهانگیر، خزلی، مسلم (۱۳۹۳)، «تأثیر کلام علی (ع) بر ضرب‌المثل‌های کردی»، مجموعه مقالات برگزیده همایش ملی بینامتنیت (التناص)، قم، صص ۲۱-۵۰.
- رش احمدی، رسول، المیرا شاهرودی (۱۳۸۶)، «ضرب‌المثل‌های تعلیمی و تربیتی کُردی»، مجله فرهنگ مردم ایران، شماره ۱۰، صص ۲۱۵-۲۲۸.